

**Politická situace v Íránské islámské
republice po prezidentských
volbách 2005**
(zkrácená verze)

PhDr. Iveta Kouřilová

Výzkumný projekt RM 01/03/06

Praha 2007

1 PŘÍPRAVY NA VOLBY

Prodemokratické reformní hnutí, jež se projevilo zvolením prezidenta Mohammada Chátamího v roce 1997, po několika letech pohaslo. Ačkoli se reformistům podařilo dosáhnout drtivého vítězství v komunálních volbách v roce 1999, v parlamentních volbách v roce 2000 i v prezidentských volbách 2001, nebyli schopni využít své kontroly nad těmito institucemi k prosazení významných změn v domácích politických, ekonomických či společenskoo-kulturních poměrech, jež se přímo dotýkaly životů běžných Íránců. V důsledku toho začala íránská veřejnost ztrácet o Chátamím a jeho reformních spojencích iluze. To se odrazilo v komunálních volbách v roce 2003 a parlamentních volbách v roce 2004, kdy byli reformističtí kandidáti rozhodně poraženi.

S těmito porážkami na mysli se začali reformisté na podzim 2004 připravovat na prezidentské volby. Reformní hnutí se rozštěpilo na radikální křídlo, přesvědčené, že íránský islámský režim nemůže být reformován, a umírněné křídlo, jež stále věřilo, že je reforma možná. Umírnění reformisté tak začali zvažovat možné kandidáty. Nejprominentnějším reformistům však Rada strážců, orgán schvalující volební kandidáty, nedovolila kandidovat. Dvě důležité reformní strany—*Džebhe-je mošárekat-e Írán-e eslámí* a *Modžáhedín-e enqeláb*—se nakonec dohodly na kandidatuře Mostafy Moína, nepříliš známého bývalého člena vlády. Proreformní strana Sdružení bojujících duchovních (*Madžma-je rúhaníjún-e mobárez*) nominovala hodždžatolesláma Mehdího Karrúbího, jenž v minulosti dvakrát vykonával funkci předsedy parlamentu. Radikální reformisté tyto kandidáty odmítli s tím, že nebyli dostatečně populární. Dle jejich názorů měli reformisté buď volby bojkotovat nebo nominovat skutečně populárního kandidáta, i kdyby jeho kandidatura nebyla schválena Radou strážců.

Také konzervativci se začali připravovat na prezidentské volby. Objevilo se několik konzervativních kandidátů, včetně Alí Akbara Velájatího, bývalého ministra zahraničí; Alího Lárídžáního, bývalého ředitele íránského státního rozhlasu a televize; Mohsena Rezáího, bývalého velitele islámských revolučních gard (*Pásdarán-e enqeláb-e eslámí*); Mohammada Báqera Qálíbáfa, bývalého generála islámských revolučních gard a policejního prezidenta; a Mahmúda Ahmadínežáda, málo známého bývalého důstojníka islámských revolučních gard, jenž byl po jasném vítězství konzervativců v komunálních volbách v roce 2003 jmenován starostou Teheránu. Velájatí, Lárídžání a Rezái měli dlouhodobé vazby na íránskou tradiční konzervativní elitu. Qálíbáf a Ahmadínežád byli oba nováčci v politice a reprezentovali mladší generaci konzervativců, často nazývanou „neokonzervativci“, kteří se dostali k moci volbami z let 2003 a 2004 a v mnoha případech sloužili v islámských revolučních gardách či regulérních armádních silách během irácko-íránské války v letech 1980-1988. Konzervativní vůdci se začali obávat, že tito kandidáti rozpoltí pro-konzervativní hlasy a sníží tak jejich šanci zvítězit. Ustanovili tedy radu, která měla vybrat jednoho z konzervativních kandidátů. Rada podpořila kandidaturu Alího Lárídžáního, nicméně nikdo z ostatních kandidátů nevyhověl požadavku rady vzdát se své kandidatury.

Dalším významným kandidátem prezidentských voleb byl Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání, ikona islámského režimu, jenž vykonával funkci předsedy parlamentu v letech 1980-1989 a prezidenta 1989-1997. Rafsandžání v roce 1989 zahájil trend umírněnosti, čímž vyvolal hněv konzervativních kruhů. Byl však napojen na mnoho extremismu, brutality a korupce 80. a počátku 90. let a nesnažil se prosadit politickou liberalizaci, takže mu mnozí reformisté nedůvěřovali. Rafsandžání v 90. letech zformoval centristickou frakci, ale v silně polarizované íránské společnosti zůstal bez dostatečné lidové podpory. Jeho volební vítězství v letech 1989 a 1993 nebyla přesvědčivá. Když se pokusil o návrat v parlamentních volbách v roce 2000, neuspěl a ponížene se z voleb stáhl. Rafsandžání si veřejně zahrával s myšlenkou kandidovat na prezidenta na přelomu let 2004/2005 a na počátku května svou kandidaturu oznámil. Velájtí se vzdal své kandidatury ve prospěch ájatolláha Rafsandžáního.

Prezidentští kandidáti se ve své předvolební kampani soustředili na početnou mladou generaci. Všichni reformní kandidáti slibovali pokračovat v reformní agendě prezidenta Chátamího, prosazovat politickou liberalizaci, oživit ekonomiku a zlepšit vztahy Íránu se Západem. Mostafá Moín se spojil s loajálními opozičními silami a doufal, že získá přízeň jejich stoupenců. Mehdí Karrúbí přislíbil 60-dolarový měsíční příspěvek všem dospělým Íráncům. Ájatolláh Rafsandžání sliboval pokračování Chátamího reformem a zlepšení vztahů se Západem. Mohammad Báqer Qálíbáf se snažil zbavit své image generála islámských revolučních gard tvrdé linie tím, že zahájil populistickou kampaň a prohlašoval, že upřednostňuje reformu. Alí Lárídžání také vágně hovořil o reformě, ačkoli jeho kampaň byla neslaná nemastná. Pouze konzervativce tvrdé linie Mahmúd Ahmadínežád se vyhýbal reformnímu jazyku a populisticky se prezentoval jako prostý a zbožný muž, jenž navrátí Írán k původním principům islámského režimu, sníží propast mezi bohatými a chudými a nebude vynakládat žádné úsilí na zlepšení vztahů Íránu se Západem.

2 PRVNÍ KOLO PREZIDENTSKÝCH VOLEB

Asi 28 milionů Íránců šlo k volbám v době, kdy byla vojska „Velkého Satana“—Spojených států—v sousedním Iráku a jejich země byla „na kordy“ s mezinárodním společenstvím kvůli svému jadernému programu. Šlo i o to, zda se konzervativcům podaří opět zvítězit, získat tak kontrolu nad všemi volenými institucemi v zemi a obnovit islámskou revoluci, o to víc, že více než dvě třetiny íránské populace se narodily až po revoluci z roku 1979. Pro mnohé však klíčové otázky nebyly ani ideologické, ani geopolitické, ale ekonomické. Jak íránská mládež a miliony chudých a nezaměstnaných hlasovaly?

Prezidentské volby v roce 2005 jasně poukázaly na nejednotu konzervativního tábora, který se nebyl schopen dohodnout na jednom společném kandidátovi. Čtyři z osmi kandidátů totiž jednoznačně patřili k tomuto konzervativnímu táboru (*osúlgaraján*): tehdejší teheránský starosta Mahmúd Ahmadínežád, bývalý šéf státního rozhlasu a televize Alí Láríndžání, bývalý policejní prezident Mohammad Báqer Qálíbáf a tajemník Rady pro

určování zájmů režimu Mohsen Rezái. Předseda této rady a bývalý íránský prezident Ájatolláh Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání byl kandidátem pravého středu. Dalšími prezident-skými kandidáty byli kandidát levého středu hodždžatoleslám Mehdí Mahdavi-Karrúbí, bývalý předseda íránského parlamentu (1990-92, 2000-04), reformista Mostafá Moín, bývalý ministr vysokého školství (1997-2003), a konečně druhý reformistický kandidát Mohsen Mehralízade. Mostafá Moín byl nejprve Radou strážců diskvalifikován, nicméně nejvyšší vůdce ájatolláh Chameneí mu nakonec povolil kandidovat. Ve většině předvolebních průzkumů vedl Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání, následován Mohammadem Báqerem Qálíbáfem a Mustafou Moínem. V průzkumu agentury Fars ze 14. června se na 3. místě před Moínem umístil Mahmúd Ahmadínežád.

Jak již bylo zmíněno, obávali se konzervativci rozředění své voličské síly, a proto opakovane jednali o odstoupení některých kandidátů. Deník *Áftáb-e Jazd* dokonce 12. června oznámil, že Mahmúd Ahmadínežád a Mohsen Rezái se vzdají své kandidatury ve prospěch Alího Lárídžáního, kandidáta Koordinační rady islámských revolučních sil. Bývalý velitel islámských revolučních gard Mohsen Rezái dlouho nechtěl takovou možnost vůbec připustit a ještě 13. června tvrdil, že svou kandidaturu „za žádných okolností“ nestáhne.¹ Již 15. června však oznámil stažení své kandidatury. Oficiálně oznámenými důvody byla současná situace v zemi, snaha předejít rozptýlení hlasů a žádost některých významných šíitských autorit (*mardža-e taqlíd*). Snaha konzervativců dosáhnout konsenzu se neomezovala pouze na zákulisní jednání, ale byla diskutována i v íránských médiích.

Výsledky prvního kola prezidentských voleb byly následující:

1. Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání	6.159.453
2. Mahmúd Ahmadínežád	5.710.354
3. Mehdí Mahdavi-Karrúbí	5.066.316
4. Mohammad Báqer Qálíbáf	4.075.189
5. Mostafá Moín	4.054.304
6. Alí Lárídžání	1.740.163
7. Mohsen Mehralízade	1.289.323
Neplatné hlasy	1.221.940
Hlasy celkem	29.439.982

Dva z poražených kandidátů prvního kola voleb si stěžovali na zasahování islámských revolučních gard, respektive basídž milicí do voleb. Mehdí Mahdavi-Karrúbí vyzýval nejvyššího vůdce, aby proti tomu zasáhl. Mostafá Moín zase varoval před fašistickým trendem v íránské politice. Také volební tým Hášemí-Rafsandžáního si ještě před zahájením voleb stěžoval na zasahování vojska do volebního procesu. Za nepřítomnosti nezávislých pozorovatelů je však nemožné zjistit, zda došlo při volbách k manipulacím či nikoli. V prvním kole voleb nezískal tedy žádný z kandidátů potřebnou nadpoloviční většinu hlasů, takže bylo poprvé v historii Islámské republiky potřeba druhého kola prezidentských voleb. Do druhého kola postoupili předseda Rady pro určování zájmů režimu (*Madžma-e tašchís-e*

¹Fars News Agency, 13. června 2005.

maslahat-e nezám) Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání a teheránský starosta Mahmúd Ahmadínežád. Přes četné výzvy k bojkotu voleb byla volební účast lepší než v mnohých jiných prezidentských volbách (1985, 1989, 1993), a sice téměř 63%. Nejvyšší vůdce Chameneí to interpretoval jako „oddanost íránského lidu nezávislosti země, obraně islámu a islámské demokracii.“ Zastánci bojkotu voleb upozorňovali, že účast ve volbách znamená legitimizaci islámského systému.

3 AHMADÍNEŽÁD PŘEKVAPENÍM DRUHÉHO KOLA

Druhé kolo íránských prezidentských voleb tak proti sobě postavilo dva velmi odlišné kandidáty: ájatolláha Alí Akbara Hášemí-Rafsandžáního a Mahmúda Ahmadínežáda. Rafsandžání reprezentoval starší generaci, jež se postavila íránské monarchii a má za sebou dvě a půl dekády zkušeností s národním vedením. Ahmadínežád reprezentoval mladší generaci, pro níž byla formativní zkušeností irácko-íránská válka a která chtěla získat větší slovo v záležitostech země. Druhé kolo prezidentských voleb tak bylo zlatým hřebem pokračujícího politického zápasu.

70-letý Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání se zapojil do politiky na počátku 60. let, kdy také navázal blízký vztah s opozičním duchovním ájatolláhem Rúholláhem Chomejním. Po vítězství islámské revoluce mu tento vztah a jeho politické schopnosti pomohly stát se jedním z nejmocnějších lidí v zemi. V letech 1980-89 byl předsedou parlamentu a v letech 1989-97 prezidentem. V době, kdy byl prezidentem, se také stal předsedou Rady pro určování zájmů režimu, orgánu zodpovědného za rozhodování legislativních sporů mezi parlamentem a Radou strážců. Tato rada se také věnuje revizi ústavy. Jakožto předseda této rady je již Hášemí-Rafsandžání jedním z nejmocnějších lidí v zemi. Vítězství v prezidentských volbách by jeho moc ještě více posílilo. Rafsandžání je velmi vlivný i neformálně, prostřednictvím klientelistických vztahů a osobních sítí, jež jsou výsledkem jeho dlouhodobého zapojení do politiky, dále prostřednictvím své rozsáhlé rodiny a svých vazeb na íránské duchovní.

48-letému Ahmadínežádovi nebyla před volbami věnována přílišná pozornost. Má doktorát ve stavebním inženýrství. V roce 1986 vstoupil do islámských revolučních gard a sloužil v jejich bezpečnostním a zpravodajském aparátu. Poté byl guvernérem provincie Ardábíl. V dubnu 2003 byl jmenován starostou Teheránu. Ahmadínežád je—dle jeho internetových stránek—členem ústřední rady konzervativní strany *Džam'íjat-e ísárgarân-e enqeláb-e eslámí* (Sdružení oddaných stoupenců islámské revoluce). Tato strana však v prvním kole prezidentských voleb podpořila jiného kandidáta. V některých veřejných prohlášeních se Mahmúd Ahmadínežád označil za člena Strany budovatelů, která měla také většinu na teheránském magistrátu, kde byl starostou. Obě tyto strany reprezentují mladší generaci revolučních Íránců, zvláště těch, kteří pocházejí z islámských revolučních gard a sloužili v irácko-íránské válce. Ahmadínežádova kandidatura tak byla znamením vzestupu této nové generace a také znamením posunu íránské politiky doprava.

Domácí i zahraniční pozorovatelé se podívovali, že to byl zrovna Mahmúd Ahmadí-nežád, kdo postoupil do druhého kola prezidentských voleb, ačkoli ostatní kandidáti byli středem zájmu veřejnosti po mnoho let a vedli aktivní kampaň v provinciích. Ahmadí-nežád nevedl zdaleka tak agresivní kampaň jako jeho konkurenti. V prvním kole zvítězil jen v deseti provinciích, včetně Teheránu. Někteří pozorovatelé vysvětlovali tento jinak nevysvětlitelný úspěch zasahováním basídz milicí v jeho prospěch.

Některé rozdíly mezi Mahmúdem Ahmadínežádem a jeho rivalem ájatolláhem Rafsandžáním byly potvrzeny v předvolebním televizním pořadu vysílaném 19. června. Ahmadí-nežádův zástupce například konstatoval, že ačkoli se změnila jména, vláda předrevolučních elit, tzv. „tisíce rodin“, pokračuje. Dále mimo jiné přislíbil, že Ahmadínežádův kabinet bude složen z mladých lidí. Když Rafandžáního zplnomocněnec hovořil o tom, že země potřebuje evoluci, nikoli další revoluci, Ahmadínežádův zástupce odsekl, že současná vládní garnitura je natolik zkorumpovaná, že je potřeba nová revoluce.

V domácích záležitostech zvolil Ahmadínežád populismus. Hovořil o problémech nejnížších vrstev a prohlásil, že řešení problému nezaměstnanosti vyžaduje finanční podporu státu, distribuci půdy pro farmáře a podporu malých dílen. Také hovořil o tom, že je Írán terčem destruktivního útoku západní kultury. Ahmadínežád již dříve zakázal billboardy s britským fotbalistou Davidem Beckhamem. Jindy zase hovořil o prohlubující se propasti mezi chudými a bohatými. Ohledně zahraniční politiky prohlásil, že nejdůležitější jsou vztahy s nejbližšími sousedy, potom se zeměmi, jež byly kdysi součástí Perského říše, dále s muslimskými zeměmi a v neposlední řadě se státy, které nejsou nepřátelské vůči Íránu. Již z jeho výroků v předvolební kampani bylo zřejmé, že se jeho zahraniční politika bude více zaměřovat na solidaritu zemí třetího světa.

Před druhým kolem prezidentských voleb mnozí vyděšení Íránci zformovali „národní hnutí“ pro zamezení zvolení Mahmúda Ahmadínežáda. Ten byl prezentován jako reakcionář, zatímco ájatolláh Rafsandžání byl vykreslován jako zoufalý obhájce minimálních práv a svobod. Proreformní list *Áftáb-e Jazd* jej ku příkladu označil za „ochranný štít před extremismem“, což mnohým jistě znělo jako velká ironie osudu. Tři proreformní organizace—Strana demokracie, Strana solidarity islámského Íránu a Organizace mudžáhidů islámské revoluce—vyjádřili svou podporu Rafsandžánímu. Kandidáti, kteří byli vyřazeni v prvním kole prezidentských voleb, se také postavili na Rafsandžáního stranu, a to i Mehdí Karrúbí, který původně Rafsandžáního kandidaturu kritizoval a dával mu za vinu mnohé existující problémy Íránu. Rafsandžánímu se dokonce podařilo získat na svou stranu disidenty. Například přední reformistický novinář Emádeddín Báqí, vězněný za články o vraždách disidentů v 90. letech—během a krátce po Rafsandžáního prezidentování—varoval před zvolením Rafsandžáního oponenta. Rafsandžáního podpořili i bývalí poslanci, umírnění konzervativci, představitelé křesťanských menšin i prominentní šíitští duchovní. Jeho kampaň byla v silném kontrastu s Ahmadínežádovými plány na sociální restrikce, včetně segregace pohlaví na univerzitách, v parcích a výtazích.

Kandidaturu Mahmúda Ahmadínežáda podpořili například *Ansár-e Hezbollah* z Isfánu, a sice s odkazem na jeho oddanost hodnotám basídž milicí a Hezbollahu v naději, že znovu nastolí koránský řád. Jejich prohlášení dále zmiňovalo, že dívky se budou muset náležitě zahalovat, přístup k nepatřičným internetovým stránkám bude blokován, univerzitní profesori zahledění do Západu budou propuštěni a satelitní přijímače budou odstraněny. Ahmadínežád se také—dle tohoto prohlášení—postaví proti tisku, který je protináboženský, sekulární nebo propaguje západní demokracii, zakáže vstup do země turistům, kteří nerespektují islámské hodnoty, a zakročí proti protináboženským filmům. *Ansár-e Hezbollah* také prohlásili, že pokud bude Mahmúd Ahmadínežád zvolen prezidentem, bude to rána pěstí pro obhájce vztahů se Spojenými státy. Ahmadínežáda podpořili i následující kmeny: Bachtjáří, Qašqájí, Chamse a Kohgílúje. 132 poslanců se vyjádřilo na jeho podporu. Dále jej přirozeně podpořila Společnost oddaných stoupenců islámské revoluce (*Džam'ijat-e isárgarân-e enqeláb-e eslámí*) a také konzervativní studentské organizace a někteří seminaristé z Qomu. Pro mnohé byl Ahmadínežád příslibem vyeliminování tzv. *áqázáde* (potomků významných duchovních) z ropného průmyslu a burzy, jak ve své předvolební kampani zaměřující se na boj s korupcí zdůrazňoval.

Hlavní reformistická strana *Džebhe-je Mošárekát* (Fronta participace) upozornila, že se na iránské politické scéně objevila militaristická strana, jež je bezejmenná, její členové nenosí uniformy a nemá licenci. Tato strana údajně využívá oficiálních zařízení a fondů a zasahuje do voleb² Také hodždžatoleslám Mehdí Karrúbí hovořil o „basídž straně“.

Výsledky druhého kola prezidentských voleb byly následující:

1. Mahmúd Ahmadínežád	17.248.782
2. Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání	10.046.701
Neplatné hlasy	663.770
Hlasy celkem	27.959.253

V tomto kole byla volební účast necelých 60%. Pozorovatelé a komentátoři se podívovali nad tím, jak se Mahmúdovi Ahmadínežádovi mohlo podařit získat přes sedmnáct milionů hlasů, zvláště když volební účast byla nižší než v prvním kole voleb. I kdyby totiž získal veškeré hlasy ostatních konzervativních kandidátů z prvního kola, tj. 5.815.352 hlasů, činilo by to celkem 11.525.706 hlasů. Z výsledků druhého kola je zřejmé, že ne všichni Íránci, kteří podporovali v prvním kole voleb proreformní kandidáty (Karrúbí, Mehralízade, Moín), podpořili ve druhém kole ájatolláha Rafsandžáního. V takovém případě by totiž musel získat jejich 10.409.943 hlasů, celkem tedy 16.569.396. Tyto počty jako by naznačovaly, že zhruba šest milionů voličů z prvního kola ve druhém kole nevolilo, nicméně oficiální čísla říkají, že ve druhém kole hlasovalo pouze o 1,5 milionu voličů méně než v kole prvním. Bud'ťo tedy přišli k urnám ve druhém kole jiní voliči nebo rozdělení na konzervativní a reformistické směřování nebylo rozhodujícím faktorem, a nebo skutečně došlo k neregulérnostem.

²Rádío Fardá, 27. června 2005.

Takováto kvantitativní analýza může být jistě užitečná, nicméně v případě Íránu má svá omezení. Největším problémem je, že íránská vláda nedovoluje účast nezávislých zahraničních pozorovatelů při volbách. Nemohou navštěvovat volební místnosti a lze jen těžko říci, co se děje s volebními urnami, poté co jsou přemístěny z volebních místností do místa sčítání hlasů. Pozorovatelé jsou tak závislí výhradně na číslech, jež jim poskytuje íránský režim. Tvrzení o volebních neregulárnostech je bez patřičného důkazu pouhou spekulací. V průběhu voleb došlo k několika incidentům, jež vrhly pochyby na celý volební proces. Například v severním Teheránu členové polooficiálního útvaru „prosazujícího ctnostnost a zakazujícího nemravnost“ bránili voličům v hlasování. Zasahování dospělo až tak daleko, že se ministerstvo vnitra snažilo—neúspěšně—uzavřít některé volební místnosti. Ředitel ministerstva vnitra pro parlamentní záležitosti prohlásil, že byl svědkem zasahování pozorovatelů Rady strážců ve všech volebních místnostech, které navštívil. Také poražený Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání po volbách hovořil o nečisté hře svých oponentů, ale stěžovat si Radě strážců pověřené dohledem nad volbami považoval za zbytečné.

Výsledek prezidentských voleb není pro režim tak důležitý jako samotný fakt, že se tyto volby pravidelně konají. Režim tak může hovořit o veřejné podpoře, a tudíž legitimitě islámského režimu. Jak ukázal případ prezidenta Mohammada Chátamího, vlivné nevolené instituce se mohou postavit zvoleným politikům v případě, že jsou jejich zájmy ohroženy, nebo mají-li pocit, že to podkopává islámský režim.

Vítězství osmačtyřicetiletého Mahmúda Amadínežáda v prezidentských volbách znamenalo vzestup druhé porevoluční generace v Íránu a návrat obyčejného člověka do politiky země. Rafsandžáního porážka na druhou stranu naznačila soumrak první generace. Tuto první generaci formovala opozice proti monarchii a snaha ustavit islámský stát. Druhou generaci zase formovala irácko-íránská válka. Ahmadínežádova generace v této válce mnohé obětovala a nyní chtěla něco na oplátku. Ke svému volebnímu vítězství se propracovávala pozvolna. Prvním úspěchem bylo vítězství v komunálních volbách v roce 2003 a dalším vítězství v parlamentních volbách 2004.

Ahmadínežádovo vítězství také představuje návrat obyčejného člověka do politiky. Strany v porevolučním Íránu byly elitní institucí. Reformní strany a tzv. Fronta 2. chordádu (odkazuje na datum Chátamího drtivého vítězství ve volbách) prosazovaly důležité věci—občanskou společnost, svobodu projevu a dialog—ale zapomněly na to základní, tj. zaměstnanost, mzdy a bydlení. Reformisté se soustředili na prosazování demokracie a zlepšování lidských práv. To byla také ústřední témata Moínovy kampaně. Snižující se popularita reformistů a Moínův neúspěch ve volbách naznačují, že tato témata nepředstavují pro většinu Íránců priority. Ahmadínežád ve své kampani zdůrazňoval ta témata, která obyčejní lidé chtěli slyšet: vytváření pracovních příležitostí a eliminaci korupce. Ačkoli někteří pozorovatelé vyjádřili vážné obavy z Ahmadínežádova konzervativního postoje ke kulturním a sociálním otázkám, pro průměrného občana bylo toto—zdá se—irelevantní. Přestože Ahmadínežád během své kampaně prohlásil, že „Írán neměl revoluci, aby měl demokracii“, dosáhl rozhodujícího vítězství.

4 ROK A PŮL AHMADÍNEŽÁDOVA PREZIDENTOVÁNÍ

Je tomu rok a půl, kdy byl nepříliš známý ultrakonzervativní starosta Teheránu Mahmúd Ahmadínežád zvolen íránským prezidentem. Mnozí pozorovatelé se tak ohlížejí zpět a snaží se těchto jeho 18 měsíců v úřadě vyhodnotit. Záhy po svém nastoupení do úřadu prezidenta začal Mahmúd Ahmadínežád plnit titulky mezinárodního zpravodajství, zvláště v souvislosti se svou ostrou protiizraelskou rétorikou, svými výroky o holocaustu či svými vyjádřeními o íránském jaderném programu. Na domácí půdě se snaží vystupovat jako „muž z lidu“, což demonstruje svým skromným životním stylem. Ve své předvolební kampani přislíbil zlepšit ekonomickou situaci lidí a zmenšit propast mezi bohatými a chudými. Právě mimo jiné díky svému populismu slibujícím sloužit Íráncům a zlepšit jejich život Mahmúd Ahmadínežád ve volbách uspěl. Hovořil o přinesení ropného bohatství země „na jejich stoly“. Slíbil bojovat s korupcí a vydat se cestou umírněnosti. Také přislíbil voličům „vládu sedmdesáti milionů“, která bude sloužit všem svým občanům.

Energický Mahmúd Ahmadínežád strávil většinu svého času ve vlasti. Objížděl íránské provincie, často s ekonomickými sliby: tu slibuje rozšíření univerzity, tu zase sportovní centrum. Na rozdíl od svého předchůdce Mohammada Chátamího, který hovořil o „vládě zákona“ a „občanské společnosti“, mluví Ahmadínežád o věcech pro obyčejné lidi daleko srozumitelnějších. Někteří pozorovatelé se domnívají, že mezi širokou veřejností Ahmadínežádova popularita roste, především mezi těmi, kteří jej považují za „jednoho z nich“. Jeho vzdor Západu a nacionalistické apely mohou také přispívat k jeho popularitě mezi některými lidmi. Mnozí voliči však stále čekají na splnění jeho slibů. Nejenže se nedočkali žádných konkrétních výsledků, ale zároveň musejí čelit bezprecedentnímu nárůstu inflace v zemi. Mnozí komentátoři si tak začali všimnout toho, že kromě krásných sloganů nemá Ahmadínežádova vláda žádný konkrétní a promyšlený plán. Skupina padesáti předních íránských ekonomů veřejně kritizovala Ahmadínežádova opatření za to, že nejsou postavena na žádném vědeckém a expertním základě. Íránská ekonomika se dostává pod stále větší kontrolu státu. Asi 150 poslanců podepsalo dopis odsuzující Ahmadínežádovu hospodářskou politiku. Ahmadínežád byl od počátku své vlády kritizován, že nemá žádnou koncepci hospodářské politiky, jen spoustu rétoriky, přání a slibů. Ceny potravin v poslední době prudce vzrostly a kritici za to viní Ahmadínežádovo nalévání hotovosti přímo do ekonomiky, částečně prostřednictvím dávek.

Ahmadínežád byl také kritizován za rostoucí vliv ultrakonzervativních revolučních gard na politické scéně a nahrazování zkušených manažerů relativně nezkušenými ideologickými spojenci. S Ahmadínežádem se k moci dostali tzv. neokonzervativci, kteří v posledních 27 letech zastávali střední a nižší manažerské pozice a byli zapojeni do vojenských orgánů. Protože nemají dostatečné zkušenosti s managementem na nejvyšší úrovni, mnohé slogany a ideály, jež se pro konzervativce ukázaly jako nepraktické, jim připadají stále dosažitelné—například státem kontrolovaná ekonomika.

Někteří čelní iránsktí představitelé kritizovali Ahmadínežáda za úřednické čistky a konfrontační přístup k politice. Mezi tyto kritiky patří vlivný exprezident ájatolláh Hášemí-Rafsandžání či bývalý vrchní vyjednavatel o iránském jaderném programu Hasan Rowhání. Mezi konzervativci, kteří zvolením Mahmúda Ahmadínežáda získali kontrolu nad všemi úrovněmi moci v Íránu, narůstají neshody. Ve velmi krátkém čase se Ahmadínežádovi podařilo způsobit mezi konzervativci bezprecedentní rozpory.

Jednomyslné přijetí rezoluce RB OSN 23. prosince 2006 o uvalení omezených sankcí na Írán—zjevný diplomatický neúspěch Ahmadínežádovy vlády—společně s neúspěchy ekonomickými otevřelo oči mnohým v Teheránu. Začaly se objevovat náznaky, že se Íránci různých politických přesvědčení snaží zkrotit buřičského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda. Rozsáhlejší sankce OSN by totiž mohly zničit iránské hospodářství.

Je ještě příliš brzy na to říci, že populistický Ahmadínežád ztrácí důvěru iránských politických kruhů. Od té doby, co nastoupil v srpnu 2005 do úřadu, se však objevilo několik incidentů, které naznačují touhu zmírnit jeho politické excesy a chyby.

Příkladem nám může být deník *Džomhúrí-je eslámí*, který odmítl Ahmadínežádův posměvačný komentář, že rezoluce OSN ohledně sankcí proti Íránu je pouhým „cárem papíru“. Ahmadínežád prohlásil 21. ledna v parlamentu: „Ta rezoluce byla zrozena mrtvácí. I když vydají ještě deset takových rezolucí, tak to nezasáhne iránskou ekonomiku ani politiku.“

List *Džomhúrí-je eslámí* měl zcela opačný názor, a sice že sankce jistě poškodí Írán a že je chybou bagatelizovat je. Deník *Džomhúrí-je eslámí* údajně odráží názory iránského nejvyššího vůdce ájatolláha Chameneího, nejvyšší politické a náboženské autority země.

Další znamení nespokojenosti s Ahmadínežádem přichází z iránského parlamentu. Zákodárci v současné době sbírají podpisy pod žádost, aby prezident předstoupil před parlament a zodpověděl otázky o iránském jaderném programu.

Současné sankce uvalené na Írán jsou omezené na dodávky zařízení souvisejících s rozvojem iránského jaderného programu. Někteří Íránci se však domnívají, že Ahmadínežádův vzdor může přinést zemi rozšíření sankcí do ekonomické sféry. Zahraničněpolitický a obranný výbor iránského parlamentu společně na sklonku roku 2006 vypracovaly stostránkovou zprávu, jež dospěla k závěru, že ekonomické sankce OSN by ohrozily národní hospodářskou stabilitu.

5 PARLAMENT VERSUS PREZIDENT

Íránsktí konzervativci nebyli jednotní ani před posledními prezidentskými volbami, ani po nich. V zápětí po vítězství Mahmúda Ahmadínežáda v těchto volbách došlo mezi vítězi k rozporům. Většinová frakce v parlamentu nebyla spokojena s týmem, jenž měl vybírat nový iránský kabinet.³ To byla jen další v řadě neshod mezi členy Koalice budovatelů islámského Íránu v parlamentu a na teheránské městské radě. Budovatelé v zákonodárném sboru

³ *Mardom sálárí*, 21. července 2005.

většinou podporovali kandidaturu Alího Lárídžáního či Mohammada Báqera Qálíbáfa. Budovatelé na teheránském zastupitelstvu důsledně podporovali Mahmúda Ahmadínežáda. Budovatelé na jednu stranu nechtěli ztratit kontrolu nad teheránským magistrátem, ale zároveň se domnívali, že by měli být zastoupeni v Ahmadínežádově kabinetu.⁴ Obávali se, že kdyby opustili magistrát, byli by nahrazeni reformisty, kteří skončili v komunálních volbách za nimi. List *Farhang-e-ášti* tento problém chápal v kontextu rivality mladé a tradiční pravice.⁵ Tradiční pravice, jež má své kořeny v qomském semináři a na bazarech, se začala obávat, že je pomalu vyeliminována.

14. srpna 2005 předal nový íránský prezident seznam jednadvaceti navrhovaných členů vlády parlamentu ke schválení. Ahmadínežádovi bylo tehdy 48 let a průměrný věk navržených ministrů byl 48,5; nejmladšímu bylo 40 let a nejstaršímu 59. Ahmadínežádův výběr ministrů dále potvrdil nástup nové generace na íránskou politickou scénu. Pět z navržených ministrů bylo v minulosti členy islámských revolučních gard—podobně jako samotný prezident—a řada dalších jsou veteráni irácko-íránské války z let 1980-88. Ačkoli tvoří konzervativci většinu v íránském parlamentu, schválení Ahmadínežádova návrhu kabinetu nebylo ani zdaleka samozřejmostí. Kromě generačních rozdílů mezi konzervativci panovala již zmíněná nejednota uvnitř samotné Koalice budovatelů, tj. mezi jednotlivci napojenými na teheránský magistrát a zákonodárci.

Vzhledem k rostoucím obavám mezinárodního společenství ohledně íránského jaderného programu byla velká pozornost věnována obsazení postu ministra zahraničí. Stal se jím tehdejší poslanec a předseda výboru pro národní bezpečnost a zahraniční politiku Manúšehr Mottakí (nar. 1953). Dalším důležitým postem zahraničněpolitického týmu je tajemník Nejvyšší rady pro národní bezpečnost, jenž však nepotřebuje schválení parlamentu. Den po předložení svého návrhu kabinetu zákonodárnému sboru tak prezident Mahmúd Ahmadínežád jmenoval tajemníkem Nejvyšší rady pro národní bezpečnost Alího Lárídžáního.⁶ Alí Lárídžání byl znám svým nesouhlasem s vyjednáváním s Evropskou unií, které jednou zhodnotil slovy, že Írán vyměnil „perly za bonbóny“.

Na domácí politiku mají v Íránu největší vliv ministr zpravodajských služeb a bezpečnosti, ministr vnitra a ministr kultury a islámského vedení. Dva z navržených kandidátů na tyto posty byli absolventi ultrakonzervativního Haqqání semináře. To se týká ministra zpravodajských služeb a bezpečnosti Mohsení-Edžeího (nar. 1956) a ministra vnitra hodždžatolesláma Mustafy Pur-Mohammadího (nar. 1959). Kandidát na post ministra kultury a islámského vedení doposavad působil jako šéfredaktor konzervativního deníku *Kejhán* napojeného na úřad nejvyššího vůdce.

Ahmadínežádův návrh kabinetu byl v parlamentu kritizován z víceroch důvodů. Jedním bylo, že více než polovina členů kabinetu pochází z Isfahánu (tam získal prezident nejvíce hlasů) a jen velmi málo ze severních provincií Íránu. Zákonodárci byli velmi kritičtí

⁴*Mardom sálári*, 7. července 2005.

⁵*Farhang-e-ášti*, 21. července 2005.

⁶ISNA, 15. srpna 2005.

ke čtyřem z navrhovaných kandidátů: kandidátům na ministra obchodu, na ministra komunikací a informačních technologií, ministra družstev a ministra školství. Hlavní výtkou byly jejich nedostatečné zkušenosti.⁷

První zasedání nového iránského kabinetu se konalo 25. srpna v Mašhadu, ve Svatyni imáma Rezy. Prezident Mahmúd Ahmadínežád prohlásil, že jeho kabinet přijel na tak svaté místo, aby byl inspirován, než zahájí svou službu národu. Inspiraci prezident jistě potřeboval, jelikož mu konzervativní parlament den předtím odmítl čtyři z jednadvaceti nominovaných členů kabinetu. To bylo dalším potvrzením existence rozporů v řadách konzervativního hnutí. Dostatek hlasů se nakonec nepodařilo získat kandidátům na ministra družstev, ministra školství, ministra sociálního zabezpečení a ministra ropy. Post ministra ropy se dokonce podařilo obsadit až na čtvrtý pokus na počátku prosince 2005. Pět ze schválených ministrů v minulosti sloužilo nebo pracovalo pro islámské revoluční gardy a tři další působili v bezpečnostních institucích. To je dalším znamením posunu iránské politiky doprava.

Od chvíle, kdy Ahmadínežád předal parlamentu svůj návrh kabinetu, bylo zřejmé, že to nebude bezproblémový proces. Alí Saídlu, jenž byl kandidátem na ministra ropy, byl odmítnut zejména pro nedostatek zkušeností v této oblasti. Zpochybněn byl jeho doktorát z americké Hartford University, který získal v téže době, kdy byl místostarostou Teheránu.

Horké chvíle si zažil i kandidát na ministra vnitra, hodždžatoleslám Mustafá Pur-Mohammadí, kterému se nakonec podařilo získat dostatečný počet hlasů. Námitkou proti jeho kandidatuře byla skutečnost, že působil jako náměstek ministra zpravodajských služeb a bezpečnosti ve druhé polovině 90. let, kdy mělo toto ministerstvo nechvalnou pověst kvůli krutým represím proti domácí i zahraniční opozici. Zazněly i obavy, že by Pur-Mohammadí mohl změnit Írán v policejní stát.

Jiní iránské státní úředníci jsou jmenováni bez potřeby schválení parlamentu. Některá z těchto jmenování se zdají být jasným „poděkováním“ prezidenta za podporu během předvolebního boje a vrhají světlo na napojení Ahmadínežádova kabinetu na islámské revoluční gardy a jim přidružené basídž milice. Svým poradcem pro teologické a duchovní záležitosti tak prezident Ahmadínežád jmenoval hodždžatolesláma Moslehího—zástupce nejvyššího vůdce v basídž milicích— což je pravděpodobná odměna za rozhodující roli těchto milicí v Ahmadínežádově volebním vítězství. Ahmadínežád také jmenoval Gholám Husejna Elháma mluvčím vlády. Elhám je členem a mluvčím Rady strážců, která má za úkol dohlížet nad průběhem voleb. I toto jmenování by tak mohlo být „poděkováním“. Elhám je však také napojen na basídž milice a islámské revoluční gardy. Jako příslušník těchto milicí údajně vykonával speciální mise během posledních dvou let irácko-iránské války a v letech 1980-84 působil u soudů islámských revolučních gard. Největší dopad na vztahy Íránu s mezinárodní komunitou bude však jistě mít jmenování Alího Lárídžáního tajemníkem Nejvyšší rady pro národní bezpečnost, který se tak stává hlavním vyjednavatelem v otázce iránského jaderného programu.

⁷ *Resálát*, 17. srpna 2005.

Členové íránské parlamentu obvinili prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda, že mnohé vládní úředníky nahrazuje lidmi z bezpečnostních a výzvědných kruhů. Na základě jmenování bývalých příslušníků revolučních gard můžeme vyvodit několik důsledků. První je, že Ahmadínežád—coby bývalý člen revolučních gard—důvěřuje lidem z téhož prostředí. Druhým důsledkem může být, že lidé takového původu s větší pravděpodobností použijí sílu proti občanským nepokojům a budou v případě krize ochotnější vyhlásit stanné právo. Třetí implikací je, jak jsme již naznačovali, že tato jmenování jsou vlastně Ahmadínežádovým „poděkováním“ za podporu, které se mu od revolučních gard a basídž milicí dostalo během prezidentských voleb. Zdá se, že si prezident Ahmadínežád takto utváří novou íránskou elitu, která by přinejmenším po dobu jeho prezidentování dominovala íránskému politickému systému na četných úrovních. Někteří komentátoři za tím spatřují ideologické přesvědčení, jiní osobní ambice.

Jak jsme již viděli, Mahmúd Ahmadínežád se od počátku netěšil bezvýhradné podpoře v otázkách domácí politiky. První krizí byl jeho výběr členů vládního kabinetu. Druhá krize, jíž musel prezident čelit v íránském parlamentu, se týkala jeho návrhu státního rozpočtu pro rok 1385 (tj. březen 2006 – březen 2007). Ten byl kritizován napříč politickým spektrem, jak pravicovými, tak levicovými poslanci. Velká část kritik se soustředila na přílišnou pozornost, jež je ve státním rozpočtu věnována náboženským institucím, což odpovídá prezidentově konzervativním preferencím. Více než 100% nárůstu rozpočtu se mj. těšilo Centrum pro počítačový výzkum a islámské vědy (*Markaz-e tahqíqat-e kompjúter va olúm-e eslámí*), Nadace islámské encyklopedie (*Bonjád-e dáeratolmaáref-e eslámí*), Institut encyklopedie šíitské právní vědy (*Moassase-je dáeratolmaáref-e fiqh-e šíe*), Výzkumné centrum islámské kultury a myšlení (*Pažúhešgáh-e farhang va andíše-je eslámí*) a řada dalších.

Další kritika návrhu rozpočtu se týkala jeho přílišné závislosti na ropě jako jediném zdroji příjmů. Tato závislost na příjmech z prodeje ropy podle některých komentátorů přispěje k inflaci. Některým zákonodárcům se také nelíbilo, že vláda počítá s přehnaně vysokými cenami ropy, tj. 40 dolarů za barel. Celková výše navrhovaného rozpočtu byla 217 miliard dolarů, z čehož 68 miliard bylo vyčleněno pro veřejný sektor a 149 miliard dolarů jiným státním podnikům jako bankám a neziskovým organizacím. Hospodářský výbor parlamentu se rozhodl snížit závislost rozpočtu na ziscích z ropy o 25%.⁸ Poslanci také kritizovali časté cesty vlády do provincií, jež dle jejich názoru přinášejí málo užitku. Prezident Ahmadínežád jen za prvních pár měsíců v úřadu přečerpal rozpočet na cesty do provincií a začal náklady na tyto cesty hradit s využitím fondů určených daným provinciím.

Třetí krizí ve vztazích prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda a parlamentu byla reakce zákonodárců na jeho výběr provinčních úředníků. 29 z 30 guvernérů bylo novým prezidentem vyměněno.⁹ Zákonodárci si stěžovali, že s nimi vláda svou volbu guvernérů nekonzultuje. Stalo se, že vybraní guvernéri ani nepocházeli z dané provincie.

⁸*Fars News Agency*, 12. února 2006.

⁹*Hamšahrí*, 7. února 2006.

Mahmúd Ahmadínežád ve své předvolební kampani kritizoval bratříčkování a korupci předešlých vlád. Je sice pravdou, že rodina jeho protikandidáta, bývalého prezidenta Hášemí-Rafsandžáního, obrovsky zbohatla a že fenomén tzv. *áqázáde*, kdy potomci kleriků využívají svých kontaktů na nejvyšší úrovni k vlastnímu obohacení, je neblaze proslulý. Ahmadínežádova jmenování na úrovni vlády či v provinciích se však nezdají být příliš odlišná. Dva z nových guvernérů učili na téže univerzitě jako prezident Ahmadínežád. Jiný guvernér působil jako manažer na teheránském magistrátu v době, kdy byl Ahmadínežád starostou města.

6 AHMADÍNEŽÁDŮV ZAHRANIČNĚPOLITICKÝ STYL

Ahmadínežádovo zasahování do zahraniční politiky od jeho inaugurace v srpnu 2005 budilo negativní reakce mezinárodního společenství i mnohých íránských pozorovatelů. Situace vedla až ke spekulacím, že některé pravomoci výkonné moci jsou převáděny na jiné státní organizace. Jedním z takových incidentů bylo Ahmadínežádovo volání po zničení Izraele či jeho ostrý projev před Valným shromážděním OSN, jenž mohl přispět k nezvykle kritické rezoluci Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Prezident Ahmadínežád parafrázoval projev ájatolláha Rúholláha Chomejního, když označil Izrael za „hanebnou skvrnu“, jež má být „smazána z mapy“. Rada bezpečnosti OSN na to okamžitě reagovala a o dva dny později tento jeho výrok odsoudila.

Íránští představitelé i komentátoři začali volat po větší rafinovanosti a realismu v oblasti zahraniční politiky a někteří navrhli vytvořit poradní tým pro zahraničněpolitické záležitosti. Když bylo oznámeno, že Rada pro určování zájmů režimu získala dozorní pravomoci nad výkonnou, zákonodárnou a soudní mocí, objevily se spekulace o tom, že Ahmadínežád o některé své pravomoci přišel. K této spekulaci dále přispělo jmenování bývalého vrchního vyjednavče Hasana Rowháního do čela Strategického výzkumného centra působícího při Radě pro určování zájmů režimu.

Ahmadínežádův zahraničněpolitický styl byl evidentní již od srpna 2005, kdy Teherán poprvé odmítl návrh EU ohledně jaderného programu. Tento návrh nedovoloval Íránu obohacování uranu a zpracování plutonia. Doporučoval mu jaderné palivo kupovat a vyhořelé posílat jinam k likvidaci. Evropský návrh vyzýval Írán, aby pokračoval v dobrovolném pozastavení jaderných aktivit. Další aspekty návrhu se soustředily na průmyslovou a technologickou spolupráci, energetické otázky a práva duševního vlastnictví.

Mezinárodní společenství očekávalo Ahmadínežádův protinávrh, když 17. září promlouval k Valnému shromáždění OSN. Íránský prezident se však ve svém projevu soustředil na více než půl století staré křivdy a diskutoval svou konspirační teorii ohledně událostí z 11. září 2001. V této souvislosti obvinil Spojené státy z vytvoření a podporování al-Qáidy. Dále prezident Ahmadínežád vyzýval k vytvoření Blízkého východu bez jaderných zbraní a vyjádřil obavy z „jaderného apartheidu“. V otázce záměru Íránu osvojit si jaderný palivový cyklus byl neústupný.

Ahmadínežádův zahraničněpolitický tým—především tajemník Nejvyšší rady pro národní bezpečnost Alí Lárídžání a ministr zahraničních věcí Manúšehr Mottakí—bývá často nepříznivě porovnáván s bývalým Chátamího týmem, jenž byl složen ze zkušených osobností, jako byli ministr zahraničí Kamál Charrází a tajemník Nejvyšší rady pro národní bezpečnost Hasan Rowhání. Tito lidé kladli důraz na národní zájmy spíše než na ideologii a nacionalismus, a tudíž budili dojem racionálních aktérů, s nimiž lze vyjednávat.

Íránští představitelé si stále častěji začali uvědomovat negativní dopad Ahmadínežádovy politiky a kritizovali jeho diplomatické úsilí. Tajemník Rady pro určování zájmů režimu tak například řekl novinářům, že Ahmadínežádův návrh v OSN byl nevhodný a zbytečný a že měl Ahmadínežád vyčkat na poopravený návrh Evropanů.¹⁰ Předseda Rady pro určování zájmů režimu ájatolláh Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání řekl v jednom ze svých pátečních kázání o íránském jaderném programu toto: „Chtěl bych manažerům v této oblasti dát vědět, že zde potřebují diplomacii, nikoli slogany“. Dále vyzýval k prozíravosti, trpělivosti, rozumnosti a vyvarování se provokacím. Kritiky obou zmíněných mužů—Rezáiho i Rafsandžáního—nejsou vůbec nečekané. Oba byli Ahmadínežádovými rivaly v prezidentských volbách. Rezái mohl za své odstoupení očekávat ministerské křeslo nebo funkci v Nejvyšší radě pro národní bezpečnost. Otevřeně konfrontační styl relativně mladého Ahmadínežáda se velmi liší od stylu mnohem staršího a pragmatického Rafsandžáního. Komentář v proreformním listu *Šarq* poznamenal, že Írán čelí v mezinárodní sféře „atmosféře nedůvěry“ a dodal: „Diplomatický aparát by měl rozumět mezinárodním skutečnostem a vyhnout se tsunami RB OSN.“ List také ve svém komentáři doporučil vytvoření „krizového diplomatického týmu“.¹¹

Na tomto místě je však třeba zdůraznit, že již před uvedením prezidenta Ahmadínežáda do úřadu měl Teherán jednotný postoj k otázce jaderného programu, tj. odhodlání osvojit si celý jaderný palivový cyklus. Prezident Ahmadínežád není jediný—a ani nejdůležitější—mezi těmi, kdož přijímají rozhodnutí ohledně íránského jaderného programu. Nejvyšší vůdce ájatolláh Chameneí může navíc vetovat jakékoli jeho kroky.

Politické spory ohledně vyjednávání o íránském jaderném programu existovaly od začátku. Ahmadínežádův zahraničněpolitický tým byl hojně kritizován za to, že si znepřátelil řadu zemí a podkopal důvěru v úmysly Íránu. Tyto neshody však souvisely spíše s politickými, ideologickými a generačními spory v rámci íránského politického establishmentu. Ahmadínežádovy výměny velvyslanců a vysokých úředníků na ministerstvu zahraničních věcí také čelily ostré kritice. Slova exministra vnitra Músáví-Lárního k této záležitosti jsou výstižná: „Pro některé lidi je možné hovořit o národní solidaritě, ale v praxi vzít do rukou nůžky a snažit se vyeliminovat síly, které jsou loajální systému, či odborníky, kteří podporují systém a mají v něj důvěru, a zabránit jim účastnit se rozhodování a podílet se na realizaci rozhodnutí. Toho jsme svědky v naší společnosti dnes.“¹² Znepokojení ze za-

¹⁰ ISNA, 1. října 2005.

¹¹ *Šarq*, 2. října 2005.

¹² *Eštemád*, 11. března 2006.

hraničněpolitického úsilí Ahmadínežádova týmu a se stalo zřejmým 12. března 2006, kdy si reformistická část parlamentu předvolala prezidenta, aby jim vysvětlil svou jadernou politiku.

Někteří reformističtí poslanci kritizovali postoj vlády také později. „Žádný inteligentní člověk by nebránil právo Íránu na mírovou jadernou energii na úkor práva tohoto národa na existenci,“ prohlásil jeden z poslanců a požadoval návrat bývalého vyjednávačského týmu.¹³ Také jiní poslanci kritizovali „unáhlené“ změny v rámci vyjednávačského týmu.

7 NÁVRAT PŮVODNÍHO VYJEDNAVAČSKÉHO TÝMU?

V červnu 2006 vznikla dekretem nejvyššího vůdce ájatolláha Chameneího Strategická rada pro zahraniční vztahy (*Šúrá-je ráhbordí-je ravábet-e cháredží*). Důvodem jejího vzniku mohla být snaha vyvážit počiny mladého a nezkušeného zahraničněpolitického týmu prezidenta Ahmadínežáda rozvážnějšími přístupy starších politiků. Mohlo by to být i znamení nespokojenosti íránského vedení s Ahmadínežádovým týmem. Výběr členů rady odráží potřebu praktických zkušeností. V jejím čele stojí Kamál Charrází, jenž působil jako ministr zahraničních věcí v letech 1997-2005. Dalšími členy rady jsou Akbar Velájatí, který vykonával funkci ministra zahraničních věcí před Charrázím a v současné době je zahraničněpolitickým poradcem ájatolláha Chameneího, a bývalý admirál islámských revolučních gard Alí Šamchání, jenž v letech 1997-2005 zastával funkci ministra obrany. Všichni tyto tři členové rady mají zkušenosti se zahraniční politikou na nejvyšší úrovni.

Na druhou stranu lidé jmenovaní prezidentem Ahmadínežádem do velvyslaneckých funkcí jsou kritizováni za nedostatek zkušeností a skutečnost, že Ahmadínežád provedl změny na zhruba 60 diplomatických postech—mj. v Berlíně, Bruselu, Londýně a Paříži—je vnímána s nevolí. Vytvoření nové rady pro zahraniční vztahy bylo dalším znamením toho, že je íránský nejvyšší vůdce znepokojen Ahmadínežádovým konfrontačním přístupem a jeho manažerským stylem. Krátce po Ahmadínežádově inauguraci v srpnu 2005 pověřil Chameneí Radu pro určování zájmů režimu (*Madžma-e tašchís-e maslahat-e nezám*) dohledem nad exekutivní, legislativní i soudní mocí a referováním o jejich činnosti. Poté následovalo zapojení Hasana Rowháního, bývalého tajemníka Nejvyšší rady pro národní bezpečnost (*Šúrá-je álí-je amnijat-e mellí*), a bývalého prezidenta, Mohammada Chátamího, do Strategického výzkumného centra působícího při Radě pro určování zájmů režimu. Tato rada musí dle íránské ústavy prostudovat jakékoli téma, které jí nejvyšší vůdce zadá.

Íránské vedení se nicméně snažilo zachovat dojem jednoty ve vládních kruzích. Proto se vyhýbalo veřejným přiznáním snah o eliminaci exekutivní moci. V zákulisí se ale právě toto pravděpodobně stalo. Jinou možností je, že Strategická rada pro zahraniční vztahy měla vést případné rozhovory s USA, jež by se tak vyhnuly veřejné pozornosti, kterou by oficiální diplomatická delegace přitahovala. Velájatí byl pro takovou komunikaci již v minulosti využit. Zřídil úřad v Dubaji, aby tak usnadnil tajné kontakty s americkými

¹³ *Rádío Fardá*, 10. října 2006.

představiteli před zahájením operace Irácká svoboda.¹⁴ Charrází vznik rady zdůvodnil tím, že se exekutivě nepodařilo implementovat národní strategie. Prohlásil, že rada bude navrhovat vhodné strategie a předkládat je Chameneímu. Pokud ten je schválí, budou relevantní zahraničněpolitické orgány jednat v souladu s nimi.¹⁵

8 POPÍRÁNÍ HOLOCAUSTU

Bývalý viceprezident hodždžatoleslám Mohammad Alí Abtahí řekl v interview pro „*La Republica*“, že zahraničněpolitické chyby prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda izolují Írán. Abtahí měl na mysli především Ahmadínežádovy výroky o holocaustu a rétoricky se ptal: „Proč musíme mluvit o holocaustu? Co máme my, Íránci, společného s holocaustem? Pomáhá to vylepšit pozice naší země?“ Abtahí také řekl, že lidé „ztratí rychle víru“ v Ahmadínežáda, pokud budou na Írán uvaleny sankce kvůli jeho jadernému programu.¹⁶ Také představitelé íránské židovské komunity kritizovali prezidenta kvůli jeho výrokům popírajícím holocaust.

Ahmadínežád není jediným íránským představitelem popírajícím holocaust či pronášejícím protiizraelské poznámky. Neuznání Izraele a podpora palestinské věci je oficiální politikou Islámské republiky od jejího založení v roce 1979. Ahmadínežád však předčí ostatní íránské představitele tím, že využívá každé příležitosti k tomu, aby pronesl kontroverzní poznámky o existenci Izraele či holocaustu. Za jeho vlády také vzrostl počet diskuzí a seminářů věnovaných otázce holocaustu. 11. a 12. prosince 2006 tak například íránské ministerstvo zahraničních věcí pořádalo mezinárodní konferenci na téma „*Revize holocaustu: globální vize*“. Protože v některých evropských zemích je popírání holocaustu trestné, označil Írán tuto konferenci za „příležitost pro myslitele, kteří nemohou vyjadřovat svobodně své názory na holocaust v Evropě.“ Evropa, Spojené státy a Izrael vyjádřily oficiální rozhořčení nad konáním této konference. Německá vláda zorganizovala kontra-konferenci. Popírání holocaustu se zdá být osobní vášní prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda založenou na jeho osobní interpretaci historie. Již dříve poslal Ahmadínežád tajemný otevřený dopis Angele Merkelové, v němž velebil skvělé úspěchy německé kultury a truchlil nad tím, že „propagandistická mašinérie po 2. světové válce byla tak kolosální, že někteří lidé uvěřili, že oni jsou tou provinivší se stranou.“¹⁷

9 NA LEPŠÍ ČASY SE NEBLÝSKÁ ...

Když se média snažila hodnotit prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda rok po jeho zvolení, tvrdili někteří nejmenovaní íránské představitelé a západní diplomaté, že popularita

¹⁴Viz RFE/RL *Iran Report*, 7. července 2006.

¹⁵Tamtéž.

¹⁶*La Republica*, 23. února 2006.

¹⁷*The Washington Post*, 12. prosince 2006.

prezidenta Ahmadínežáda v porovnání s jeho konkurenty narůstá.¹⁸ Profesor politologie na Teheránské univerzitě řekl Guardianu: „Nyní je populárnější než před rokem.“ Tento trend bývá připisován prezidentově populismu, jeho komunikačním schopnostem a jeho cestám do provincií. List *Mardom sálárí* naopak tvrdil, že prezidentova popularita prudce poklesla, protože se mu nedaří plnit jeho předvolební sliby. List *Mardom sálárí* napsal, že ačkoli lidé respektují Ahmadínežádův skromný životní styl a zjevnou odhodlanost řešit jejich problémy, nepodařilo se mu přinést zisky z ropy na stoly voličů, jak sliboval. Míra nezaměstnanosti a inflace prudce vzrostly a vláda—dle tohoto listu—ztratila podporu svých fundamentalistických stoupenců.¹⁹

Napětí mezi prezidentem Mahmúdem Ahmadínežádem a íránským parlamentem nebere konce. Jen v lednu 2007 došlo k několika konfrontacím. Více než polovina z 290 zákonodárců převážně konzervativního íránského parlamentu podpořila dopis kritizující Ahmadínežádovy přípravy příštího státního rozpočtu. Kárali jeho vládu za to, že nepředložila návrh státního rozpočtu včas, a varovali, že rozpočet musí být realistický. Poslanci kritizovali především vládní výdaje a přílišné spoléhání na zisky z ropy. Dále zdůraznili, že vláda musí přezkoumat svou hospodářskou politiku a management, jimž mnozí dávají za vinu rostoucí inflaci a neschopnost snížit nezaměstnanost. Ahmadínežád, jenž je v úřadě od poloviny roku 2005, často dával vinu za takové problémy předešlým vládám. Reformističtí a konzervativní poslanci také začali sbírat podpisy pro předvolání prezidenta Ahmadínežáda před parlament k interpelacím ohledně jeho jaderné politiky a dalších otázek. Tyto nedávné kroky parlamentu poukazují na rostoucí nespokojenost s Ahmadínežádovou vládou a pokus některých konzervativních poslanců distancovat se od jeho činů.

Prezident Ahmadínežád a jeho spojenci utrpěli těžkou porážku v nedávných komunálních volbách. V nich mnozí z prezidentem preferovaných kandidátů neuspěli. Následovaly sankce Rady bezpečnosti OSN. Kritici obviňují Ahmadínežáda z podrývání íránských zájmů jak svou ostrou rétorikou, tak akcemi jako byla nedávná konference popíračů holocaustu. Konzervativní deník *Džomhúrí-je eslámí* doporučil prezidentovi Ahmadínežádovi, aby se k otázce jaderného programu vůbec nevyjadřoval a ponechal to na těch, kteří jsou za jaderný program zodpovědní. Tento deník údajně odráží názory nejvyššího vůdce ájattolláha Chameneího, jenž má poslední slovo v oficiálních íránských záležitostech. Některá média v této souvislosti spekulovala, že prezident Ahmadínežád má své nejlepší dny již za sebou a že pravděpodobně ztrácí důvěru nejvyššího vůdce.

Stále více je kritizován Ahmadínežádův konfrontační styl a nepřátelství vůči Západu. Mnozí kritizovali Ahmadínežádovu nedávnou cestu po Latinské Americe, kde se setkal s venezuelským prezidentem Hugo Chavezem, nikaragujským prezidentem Danielem Ortegou a jinými představiteli provokujícími Spojené státy. Rostoucí ceny jsou dalším důvodem stoupající nespokojenosti s íránskou vládou. Přes předvolební sliby ceny jídla i bydlení v Íránu rostou.

¹⁸*The Guardian*, 21. června 2006.

¹⁹*Mardom sálárí*, 19. června 2006.

Spory mezi radikálnějšími pravicovými silami kolem prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda a jeho spojenců a pragmatiky či tradicionalisty kolem předních duchovních, jako je předseda Rady pro určování zájmů režimu Alí Akbar Hášemí-Rafsandžání, přetrvávají. Jednou z prvních známek této nejednoty byla již neschopnost konzervativců zvolit si jediného kandidáta pro prezidentské volby v roce 2005. Nedávno tento vývoj potvrdila existence dvou konzervativních kandidátek v komunálních volbách v prosinci 2006. Výsledky komunálních voleb a voleb do Rady expertů jsou tak interpretovány jako odmítnutí vládního radikalismu a podpora umírněnosti. Pozorovatelé předpokládají vytvoření čtyř proudů na íránské politické scéně: reformisté, tradicionalisté, noví fundamentalisté kolem teheránského starosty Mohammada Báqera Qálíbáfa a tajemníka Rady pro určování zájmů režimu Mohsena Rezáího a konečně stoupenci prezidenta Ahmadínežáda a jeho vlády.²⁰

10 CO SI NÁROD MYSLÍ O JADERNÉM PROGRAMU?

Mnozí mezinárodní aktéři a pozorovatelé předpokládají, že íránská veřejnost plně podporuje jaderný program režimu a pokud vůbec nějaká opozice vůči tomuto programu v Íránu existuje, tak spíše ohledně taktiky. Bližší pohled na íránské veřejné mínění odhalí mnohem nuancovanější obrázek.

Všeobecný názor je ten, že i když většina íránského obyvatelstva nemá ráda duchovními vedený režim, podporují íránský jaderný program jako suverénní právo jejich země na rozvoj a modernizaci i jako míru národní hrdosti, pro Íránce tolik důležité. Silná podpora veřejnosti by tak ve svém důsledku znamenala, že jakýkoli tlak vyvíjený na režim by zmobilizoval obyvatelstvo na jeho podporu. Také íránský režim se snaží podpořit tento názor a demonstrovat domácí podporu jadernému programu. Tato kampaň značně zesílila od Ahmadínežádova nástupu k moci v srpnu 2005, protože je záměrem tohoto populistického prezidenta řešit íránskou jadernou otázku před nejširší veřejností. Režim organizuje demonstrace na podporu jaderného programu, šíří slogany a provádí průzkumy veřejného mínění. Například v únoru 2006 byl publikován průzkum veřejného mínění, který naznačoval, že 85,4% veřejnosti podporuje pokračování íránských jaderných aktivit.²¹ Slogan režimu: „Jaderná energie je naše nepopíratelné právo,“ se stal všudypřítomným. Nechyběl ani při televizním vysílání fotbalového zápasu mezi klubem Persepolis a Bayernem Mnichov.

Získat představu o íránském veřejném mínění ohledně jaderné otázky není jednoduché. Jakákoli nevládní studie týkající se jaderného programu je v Íránu považována za „hrozbu pro národní bezpečnost“. Určitý obrázek si lze udělat na základě některých zdrojů, jež se oficiální cenzuře vyhýbají. Mezi ně určitě patří blogování; občasné polonezávislé výzkumy veřejného mínění; vybraný íránský tisk, zvláště proreformní; studie persky hovořících badatelů či novinářů, kteří hovořili s lidmi v Íránu. Všechny tyto zdroje poukazují na

²⁰ISNA, 9. ledna 2007.

²¹*Iranian News Agency (IRNA)*, 5. února 2006

mnohem intenzivnější debaty o jaderném programu, než by se mohlo na první pohled zdát.

Velká většina Íránců jistě podporuje právo své země na jadernou technologii. Mnozí Íránci se domnívají, že je to přirozené právo suverénního státu a také důležitý faktor toho, aby se země stala důležitým hráčem v moderním světě. Pro ně je to otázka národní hrdosti.²² Prezident Ahmadínežád tak kritizoval země, jež samy jaderný program mají, ale Íránu v něm brání, za zavádění „vědeckého apartheidu“ a „jaderného monopolu ve světě.“²³ Analytik Frédéric Tellier správně poznamenal, že strážci revoluce „opouštějí terén ideologie, kde již narušená pouta mezi režimem a společností nemohou být obnovena, směrem k nacionalismu a technologickému rozvoji, kde stále převažuje shoda.“²⁴

Veřejné mínění však nevyzní tak jednoznačně, začneme-li rozlišovat mezi mírovým a vojenským jaderným programem. Karim Sadjadpour, analytik *International Crisis Group*, v únoru 2004 napsal, že zatímco málo Íránců se staví proti rozvoji zařízení na výrobu jaderné energie, většina dotazovaných řekla, že jsou proti honbě za jaderným zbrojním programem, protože to je proti jejich touze po „míru a klidu“.²⁵ Jiný průzkum veřejného mínění provedený pro *Tharwa Project* v létě 2004 došel k závěru, že průměrní Íránci rozlišují mezi zbrojením a přístupem k jaderné technologii. Většina Íránců, s nimiž autor výzkumu hovořil, vyjádřila názor, že pokud by Írán měl jaderné zbraně, byl by méně bezpečným, nikoli naopak.²⁶ K podobnému závěru došel také Ray Takeyh z *Council on Foreign Relations*.²⁷ Výzkum *Tatrance Group* zjistil, že 42% dospělých Íránců říká, že přístup Islámské republiky k jaderným zbraním by jim přidal na znepokojení a neklidu. 37% dotazovaných má opačný názor. U mladých lidí mezi 16-24 lety má strach z jaderných zbraní v rukou Islámské republiky 50% respondentů.²⁸

Mnozí Íránci nepodporují vojenský jaderný program z obav před potenciální cenou, již by za něj museli zaplatit, tj. mezinárodní izolace, sankce či vojenský útok na Írán. Často zmiňují osud Iráku či živé vzpomínky na krvavou osmiletou irácko-iránskou válku.²⁹ Asi

²²Viz mj. Abedin, Mahan: „Iranian Public Opinion and the Nuclear Stand-Off,“ *Mideast Monitor*. Vol. 1, No. 2 (April/May 2006).

²³*Iranian News Agency* (IRNA), 3. ledna 2006.

²⁴Tellier, Frédéric: „The Iranian Moment.“ *Policy Focus* no. 52 (Washington Institute for Near East Policy, únor 2006), s. 9.

²⁵Sadjadpour, Karim: „Iranians Don't Want to Go Nuclear“, *Washington Post*, 3. února 2004.

²⁶Parsi, Trita: „Tharwa Feature: Iranian Public Opinion and Tehran's Nuclear Program,“ *Tharwa Project*, 4. dubna 2005. Viz www.tharwaproject.com/node/1902.

²⁷„Takeyh: Iran's Populace Largely Opposes Nuclear Program,“ *Council on Foreign Relations*, 2. března 2005.

²⁸„Iran Survey,“ *Iran Institute for Democracy*, červen 2005, s. 9. Viz www.iraninstitutefordemocracy.org/pdf/Iran.Exec.Summary.2005.pdf.

²⁹Viz mj. Sadjadpour, Karim: „Iranians Don't Want to Go Nuclear,“ *Washington Post*, 3. února 2004; BBC News: „Iranian Blogs Degrade Nuclear Row,“ 31. ledna 2006; Vick, Karl: „Everyday Iranians Nervous about Push for Atomic Power,“ *Washington Post*, 8. března 2006; Esfandiary, Golnaz: „Iran: Iranians Voice Mixed Views on Nuclear Conflict,“ *Radio Free Europe/Radio Liberty (Rádío Fardá)*, 10. března 2006; „US Threats Make Their Mark on Iranians,“ *Financial Times* (Tehran), 4. května 2006; Maleki, Abbas: „Iran is Eager to Defuse the Nuclear Squabble,“ *Financial Times* (Tehran), 10. května 2006; Harrison, Frances (Tehran), „How the People of Natanz View the Nuclear Facilities,“ *BBC in Persian*, 23. května 2006.

nejvýmluvnější v tomto ohledu je průzkum *Iranian Students Polling Agency* (ISPA) z února 2006. Jak jsme již zmiňovali, průzkum zjistil, že 85,4% Íránců podporuje obnovení íránského jaderného programu. ISPA však také zjistila, že podpora klesá na 74,3% v případě, že bude tato otázka postoupena Radě bezpečnosti OSN. Za cenu uvalení ekonomických sankcí na Írán klesá podpora jaderného programu na 64% a v případě vojenských akcí proti Íránu na 55,6%.³⁰

Obavy íránské veřejnosti významně vzrostly, poté co se Mahmúd Ahmadínežád ujal prezidentského úřadu a zahájil svůj do očí bijící konfrontační styl vůči mezinárodnímu společenství. Většina domácích kritik je tak namířena proti němu. Stále rostoucí počet Íránců tak klade vážné otázky nebo vyjadřuje svou nespokojenost s jadernou politikou režimu, zejména mezi informovanějšími vrstvami obyvatelstva. Někteří vyjadřují své pochybnosti či nesouhlas v kyberpostoru či anonymně v tisku, jiní tak činí otevřeně a veřejně. Dobrým příkladem je Ahmad Shirzad, profesor jaderné fyziky na Isfahánské univerzitě a bývalý poslanec, který se tázal, kde bude Írán do budoucna získávat uran, když trvá na vývoji programu bez spolupráce či pomoci ze zahraničí, protože vlastním uranem jsou schopni pohánět 1000-megawattový reaktor v Búšehru pouhých sedm let.

Zpráva seizmografického centra Teheránské univerzity, jejíž části pronikly na veřejnost, varovala, že Írán nemusí být vhodným místem pro budování jaderných elektráren kvůli své poloze v aktivní zemětřesné zóně.³¹ V únoru 2006 publikoval íránský novinář Hamid Muhamadian v proreformním internetovém deníku *Rooz* analýzu zpochybňující ekonomickou schůdnost obratu k jaderné energii, když nemá Írán dostatečné zásoby uranu a těžba íránského uranu i realizace jaderného programu jsou příliš nákladné.³²

Demonstranti v současné době pravidelně využívají sloganu o jaderném „nepopiratelném právu“ pro poukázání na jiná „nepopiratelná práva“. Tradiční prvomájová demonstrace v Teheránu v loňském roce se tak změnila ve spontánní protest proti nezaměstnanosti a nízkým příjmům. Lidé provolávali: „Stávkovat je naše nepopiratelné právo, stále zaměstnání je naše nepopiratelné právo.“³³ Dokonce se objevil i slogan – „Volený vůdce je naše nepopiratelné právo“ – poukazující na nevoleného nejvyššího vůdce ájatolláha Alího Chameneiho. Podobné pocity byly zaznamenány již Karimem Sadjadpourem na počátku roku 2004³⁴ a později Jaredem Cohenem a Abbasem Milanem. Ti informovali, že „pokaždé, když byli studenti tázáni, zda by chtěli jaderný program, i kdyby to znamenalo konsolidaci stávajícího režimu, byli téměř jednomyslně proti této myšlence.“³⁵

³⁰*Iranian Students Polling Agency* (ISPA), 6. února 2006. Viz www.ispa.ir/en/MorePage.aspx?tName=ANews1&pType=ANInXML&Id=2.

³¹Vick, Karl: „Everyday Iranians Nervous about Push for Atomic Power,“ *Washington Post*, 8. března 2006; Taheri, Amir: „Iran Sleepwalking into War?“ *Arab News* (Saudi Arabia), 11. března 2006. Zálivové země mají obavy z potenciálních důsledků zemětřesení v oblasti jaderného reaktoru v Búšehru, jež se nachází na pobřeží Perského zálivu.

³²Viz <http://roozonline.com/01newsstory/013979.shtml>.

³³BBC, 1. května 2006

³⁴Sadjadpour, Karim: „Iranians Don't Want to Go Nuclear,“ *Washington Post*, 3. února 2004.

³⁵Cohen, Jared; Milani, Abbas: „Iran: The Passive Revolution,“ *Hoover Digest* 2005, no. 3 (Fall 2005), s. 10.